

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 3.34.341

I. С. Семенюк

Класичний приватний університет

**РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН МІЖ ПОДРУЖЖЯМ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

У статті розглянуто комплекс проблем теоретичного та практичного характеру, пов'язаних із встановленням договірною або легальною режиму майна подружжя. Зокрема, охарактеризовано шлюбний договір, практику його застосування.

Ключові слова: сімейне право, зарубіжні країни, подружжя, шлюбний договір.

I. Вступ

У правових системах більшості держав тільки належно оформлений шлюб породжує новий правовий і соціальний статус подружжя і подружні права, і обов'язки, що відповідають цьому статусу. У законодавстві, передусім, сформульовані загальні обов'язки подружжя. Подружжя зобов'язане до взаємної вірності, допомоги, підтримки. Вони разом забезпечують моральний і матеріальний розвиток сім'ї, допомагають дітям отримати освіту і забезпечують їх майбутнє (ст. 212–213 ФЦК). У Німеччині законодавець виходить з того, що шлюб укладається на все життя, подружжя повинно вести спільне сімейне життя і нести відповідальність один за одного.*

У Англії і США подружжя, укладаючи шлюб, зобов'язане створити подружню спільність життя – консорціум (consortium), хоча точного і вичерпного визначення консорціуму ані в законодавстві, ані в судовій практиці не існує.

Подружні права та обов'язки є досить різноманітними – одна їх частина має особистий, а інша – майновий характер. Сімейне право регулює, насамперед, три основні сфери майнових відносин між подружжям: правовий режим майна подружжя у шлюбі, порядок управління майном і відносини подружжя з приводу надання утримання.

II. Постановка завдання

Метою статті є загальна характеристика законодавства зарубіжних країн щодо встановлення договірною або легальною режиму майна подружжя, виявлення тенденцій і закономірностей розвитку сімейного законодавства в цій сфері.

III. Результати

Суттєвою особливістю правового регулювання майнових відносин між подружжям є в більшості країн можливість встановлення договірною або легальною режиму майна под-

ружжя. Договірний режим майна виникає в результаті укладення подружжям шлюбного договору (marital contract, Ehevertrag, contrat de mariage). Практика оформлення шлюбних договорів існує, зазвичай, у дуже заможних сім'ях. У договорі встановлюються положення щодо права власності на майно чоловіка і дружини, що належало їм до шлюбу, нажиті в шлюбі, а також іноді передбачаються майнові санкції на випадок розірвання шлюбу. При виникненні спору між подружжям суд буде виходити не з приписів закону, а з положень шлюбного договору.

Порядок укладення шлюбного договору в зарубіжних країнах такий:

- а) договір укладається у письмовій формі;
- б) договір укладається в присутності обох сторін (подружжя);
- в) у деяких країнах існують особливості, пов'язані з реєстрацією договору. Так, у Франції договір повинен бути зареєстрований нотаріально. Законодавство Італії передбачає обов'язкову реєстрацію в місцевих органах влади. При цьому, якщо в договорі містяться умови про нерухоме майно, реєстрація повинна бути проведена в органі, що реєструє угоди з нерухомістю.

Сучасне законодавство зарубіжних країн йде шляхом докладного регулювання умов шлюбного договору. У нормах законодавства містяться варіанти регулювання найбільш істотних умов, які мають право обрати сторони договору.

Особливе місце займають питання, пов'язані з правовим режимом майна. Простежимо це на прикладі Франції. Відповідно до ст. 1497 ФЦК подружжя в їх шлюбному договорі можуть передбачити такі правові режими:

- а) спільність всього майна подружжя;
- б) спільність майна, що поширюється тільки на рухомі речі і на майно, придбане кожним з подружжя після укладення шлюбу;
- в) визначення нерівних прав подружжя в спільному майні;

г) визначення, що в разі розірвання шлюбу один з подружжя буде мати право вибору певної частини із загального майна.

Крім цього, закон визначає і загальні питання, пов'язані з управлінням майном подружжя. Існують, наприклад, такі варіанти:

- спільне управління спільним майном (за взаємною згодою);
- кожен з подружжя має право діяти від імені та за рахунок іншого з подружжя;
- комбіноване управління майном (роздільне управління певним майном і спільне управління іншим певним майном).

ФГК передбачає ряд обмежень свободи шлюбного договору. Так, договір не може передбачати умов, що порушують рівноправність подружжя (зокрема, він не повинен містити умов про обмеження права кожного з подружжя на вибір професії або певного роду своїх занять).

Розглянемо більш детально види шлюбних контрактів у Франції.

1. Загальне володіння спільно нажитим майном (*la communauté réduite aux acquets*) – це правовий режим шлюбу, який укладається автоматично, і вам не треба його засвідчувати спеціально у нотаріуса (тобто він ще й безкоштовний, що для багатьох важливо).

Цей режим зазвичай підходить більшості осіб, що укладають шлюб в його основному, базовому варіанті. Але при необхідності можна змінити цей статус і додати статті, в яких передбачають будь-які додаткові умови.

Майно: в цьому режимі шлюбу кожен залишається власником того майна, яке йому належало до шлюбу. Загальним вважається майно, придбане в шлюбі. Подружжя розпоряджаються ним за своїм бажанням, але при значних витратах або прийнятті кредитних та інших зобов'язань потрібна згода і підписи обох з подружжя.

Борги: крім випадків особистого майна, наявного до шлюбу, інші борги вважаються спільними і для їх погашення використовуються все нажите спільно майно незалежно від того, хто з подружжя створив борги і кредитні зобов'язання.

Після розірвання шлюбу: коли шлюб вважається розірваним (з причини смерті одного з подружжя або розлучення) кожен отримує в своє розпорядження особисте майно, яке належало йому до шлюбу, а спільно нажите майно розподіляється на дві рівні частини по одній для кожного з подружжя.

У разі смерті одного з подружжя його майно і його частина спільно нажитого майна віддається в розпорядження його спадкоємців. Інший з подружжя не буде вважатися спадкоємцем його майна.

Саме тому у випадку, якщо один з подружжя бажає, щоб його майно перейшло

чоловіку (дружині) при цьому режимі шлюбу, але не хоче укласти шлюбний контракт – можна оформити офіційно дарування майна в нотаріальному порядку.

2. Роздільне володіння майном (*la séparation des biens*).

На противагу першому режиму шлюбу, що передбачає спільне володіння нажитим майном, цей режим виключає повністю поняття спільного володіння чи користування ним, залишаючи кожному з подружжя практично права на майно як у неодружених громадян.

Майно: кожен з подружжя зберігає повні права на власне майно, включаючи майно, нажите під час шлюбу.

Борги: саме через них багато подружніх пар обирають цей режим шлюбу – при ньому кожен відповідає за свої борги і кредитні зобов'язання. Відповідно, інший з подружжя не ризикує своєю часткою.

Після закінчення шлюбу: майновий статус не змінюється.

Якщо ви хочете, щоб ваш партнер отримав частку вашого майна – оформлюйте дарчу через нотаріуса.

3. Участь у володінні спільно нажитого майна (*la participation aux acquets*).

Це рідко використовуваний режим шлюбу не надто відомий і з цих причин іноді неправильно зрозумілий і використовуваний. У ньому є моменти, які привабливі для подружжя.

Майно і борги: під час шлюбу – це режим роздільного володіння майном, кожен розпоряджається своїми доходами, управляє своїм майном.

Після закінчення шлюбу здійснюється розподіл додаткової частини майна, нажитого під час шлюбу, при цьому не береться до уваги того факту, хто саме заробив або отримав гроші або майно. Робиться це в такий спосіб: під час розірвання шлюбу майно кожного з подружжя оцінюється, потім з його загального майна віднімаються його особисте майно (що належало йому до шлюбу), для того, щоб оцінити розмір вартості нажитого майна. І якщо майно другого з подружжя виявиться більше, то він повинен буде сплатити першому половину різниці між оціночною вартістю майна першого і другого з подружжя.

4. Спільне володіння майном (*la communauté universelle*).

Історично ця правова форма використовувалася дуже часто в Ельзасі, сьогодні її обирають рідко.

Майно: все майно, яким ви володіли до шлюбу і будете володіти після шлюбу, а також будь-які інші види майна, яке подружжя отримує у спадок або при факті дарування, будуть вважатися спільними.

Борги: спільними вважаються попередні борги та ті, що з'явилися під час шлюбу.

Можливо при укладанні шлюбного контракту виключити із загального володіння ту частину особистої власності, яка належить тільки вам особисто. Це повинно бути вказано окремим параграфом.

Після закінчення шлюбу: зазвичай в подібного роду контракті є фраза про те, що все майно залишається після смерті одного з подружжя іншому. При цьому для наслідування другого з подружжя не потрібно відкривати спадкову справу, що призводить до значної економії в питанні оплати нотаріату та податків. Але зверніть увагу, що цей режим шлюбу незворотній, і в разі сумнівів краще обрати іншу правову форму контракту і зробити заповіт або дарування другому з подружжя.

Загальні вимоги до договору полягають в тому, що його положення не повинні суперечити принципам і нормам цивільного та сімейного права.

Аналогічні норми містяться і в законодавстві ряду європейських країн. Ці норми вказують, що положення шлюбного договору не повинні порушувати рівноправності подружжя, скасовувати обов'язки взаємної вірності, допомоги та підтримки, обмежувати особисті права і обов'язки з виховання та утримання дітей.

В американському праві розвиток одержали так звані "дошлюбні угоди" осіб, що вступають у шлюб, які повинні будуватися на принципах розумності і справедливості, можуть регулювати як майнові відносини, так і відносини, пов'язані з вихованням та утриманням дітей.

У багатьох зарубіжних країнах дозволений вільний доступ зацікавлених осіб для ознайомлення зі змістом шлюбного договору. Це правило забезпечує, в першу чергу, інтереси кредиторів подружжя. Воно важливе, головним чином, для відносин у сфері підприємництва.

Велика частина населення, одружуючись, не укладає шлюбного договору і, тим самим, підпорядковує свої майнові відносини приписам закону, тобто встановлюється легальний режим майна подружжя.

Легальний режим майна може бути трьох видів: режим спільності (у Франції, в Швейцарії, восьми штатах США, Нідерландах, Італії), режим роздільності (в Англії, більшості штатів США, ФРН) і режим відкладеної спільності подружнього майна (у Швеції, Норвегії, Данії).

Слід відзначити, що в § 1363 Німецького цивільного уложення зазначається, що "до відносин подружжя застосовується режим спільності майна, нажитого кожним із подружжя під час шлюбу, якщо в шлюбному договорі вони не домовилися про інше".

Термін "режим спільності майна" подружжя в Німеччині має умовний характер, оскільки кожний з подружжя в шлюбі зберігає у власності своє майно. При режимі спільності майна подружжя має спільне право власності на майно, нажите в шлюбі, на кошти від доходів від їх майна та професійної діяльності, зберігаючи у своїй власності майно, що належало їм до шлюбу або отримане в шлюбі в дар, або в спадщину.

Режим спільності був встановлений і найбільш повно регламентований в праві Франції, проте зміни французького законодавства останніми роками були відзначені деяким відходом від традиційного регулювання. У режим спільності майна були внесені елементи роздільності за рахунок звуження переліку майна, що входить в спільність, в яку, згідно зі ст. 1401 ФЦК у редакції 1965 р., включається майно, придбане кожним з подружжя за рахунок власного заробітку і доходів від роздільної власності. Такий режим отримав назву "спільність придбань". Принцип потужності придбань проводиться і в більш пізньому законодавстві. Так, Законом 1967 р. було встановлено, що якщо один з подружжя отримує в дар або в спадщину грошову суму, то він стає власником тільки грошової суми, а майно, придбане на ці гроші, надходить у спільну власність подружжя. Наприклад, за ФЦК загальними є придбання, отримані подружжям спільно або роздільно під час шлюбу як за рахунок надходжень від їх власної професійної діяльності, так і за рахунок плодів і доходів від їх роздільного майна.

Для режиму роздільності майна характерно, що кожному окремо належить не тільки майно, власником якого він був до шлюбу, а й майно, придбане ним у шлюбі на свої гроші. Таким чином, якщо жінка не працює, а займається веденням домашнього господарства, то за час подружнього життя вона нічого не набуває, тобто режим роздільності подружнього майна не захищає інтересів заміжньої жінки.

Успіхи жіночого руху за рівноправність, тенденції в розвитку сімейного права в бік демократизації знайшли своє відображення в регулюванні майнових відносин. У традиційний режим роздільності в Англії і США внесені дуже важливі елементи спільності: за чоловіком, якому не належить на праві власності конкретне майно, судом може бути визнано право на частку в майні; режим спільності встановлений на найбільш важливі види майна, наприклад, житлові будинки і приміщення.

Зупинимось трохи докладніше на питаннях регулювання майнових відносин у законодавстві США. При цьому слід одразу зазначити, що, як і інші шлюбно-сімейні питання, законодавство США по-різному регу-

лює майнові відносини подружжя. У шлюбах, укладених згідно з нормами загального права, все майно належить чоловікові. У шлюбах, укладених за законом, діють законний і договірний режими майна.

Законний режим майна в США має два варіанти. У першому варіанті виділяється роздільне майно кожного з подружжя і майно, що перебуває у спільній сумісній власності. При цьому цікавим моментом є та обставина, що в законі встановлюється такий порядок задоволення вимог кредиторів, де стягнення за боргами, які виникли за зобов'язаннями, що забезпечує інтереси сім'ї, звертаються, в першу чергу, на спільне майно, а вже в другу – на роздільне майно зобов'язаного партнера.

Другий варіант майна подружжя існує в штатах, закони яких сприйняли норми загального права. Виділяється режим спільності майна після укладення шлюбу. Все майно, яке було у подружжя на законних підставах, і придбане ними в період шлюбу, включаючи успадкування та дарування, є спільною сумісною власністю, що не успадковується, а переходить у повну власність до того з подружжя, що пережив першого.

У режим спільності майна, встановлений НЦУ, в 1957 р. також були внесені зміни, які зводяться до того, що майно подружжя, які перебувають у шлюбі, знаходиться в роздільній власності, але у випадку розлучення кожен з подружжя має право на половину різниці між вартістю майна на момент укладення шлюбу і вартістю на момент його розірвання, тобто подружжя мають право на половину приросту майна.

Відповідно до § 1363 НЦУ майно чоловіка і майно дружини не стає спільним майном подружжя. Це правило діє і щодо майна, яке один з подружжя набуває після укладення шлюбу. У § 1360 НЦУ встановлено, що подружжя зобов'язане своїм майном і працею утримувати сім'ю. Подружжя зобов'язані надавати засоби, необхідні для утримання сім'ї, заздалегідь, на відповідний термін. Однак на найбільш важливі об'єкти – житлові будинки, квартири та інше майно – закон встановлює режим спільності.

У Нідерландах, на відміну від більшості країн світу, особиста власність подружжя (майно та борги) підпорядковується з моменту укладення шлюбу юридичному режиму спільної сімейної (подружньої) власності (якщо в шлюбному контракті не передбачено інше). Закон про спільність майна був введений в дію в 1970 р. Право подружнього майна кодифіковано в розділах 6 ("Подружні права і зобов'язки"), 7 і 8 Цивільного кодексу.

Спільність є повною: поширюється на всі готівкові і майбутні речі подружжя. Відносно загальних речей може бути пред'явлено регресну вимогу до суду у разі наявності у

будь-якого чоловіка боргів. Спільність щодо зобов'язань поширюється на всі борги подружжя; треті особи пред'являють позов проти речей, що належали спільної власності; подружжя спільно зобов'язані виплачувати загальний борг із спільності майна.

Всі доходи і борги подружжя вважаються за законодавством Нідерландів спільними. До укладення шлюбу фінансові питання можуть бути особливо дозволені спеціальним контрактом, посвідчених нотаріусом. Подружжя отримують пільги зі сплати прибуткового податку, а також у питаннях соціального забезпечення. У разі смерті чоловіка дружина отримує право на пенсію померлого чоловіка. Подружжя отримують право успадкування майна один одного без необхідності складання спеціального заповіту і без сплати податку на спадкування. Це питання за бажанням подружжя може бути врегульований у спеціальному договорі, засвідченому нотаріусом.

В Італії законним є режим майна (спільної власності без виділення часток). Управління спільним майном здійснюють обидва з подружжя. У разі, якщо один з подружжя відмовляється дати згоду на вчинення правочину, інший вправі одержати її через суд.

У Швейцарії Цивільним кодексом передбачається режим спільності майна подружжя, який не діє в разі оголошення конкурсу щодо майна одного з подружжя. З набранням чинності Закону 1984 р., що завершив реформу сімейного права, при відсутності шлюбного договору законним є звичайний режим майна з правом отримання рівних часток у спільно нажите майно. Такий режим включає доходи подружжя і особисте майно кожного з них. Розпорядження спільною власністю вимагає згоди другого з подружжя, якщо подружжя не домовилися про інше.

До набрання чинності Закону 1984 р. звичайним був режим спільності майна, що включає спільне майно подружжя та особисте майно кожного з них. Спільне майно неподільне і належить подружжю. Жоден з них не має права розпоряджатися своєю часткою у спільному майні.

У країнах з правовим режимом відкладеної спільності подружжя розпоряджається майном, як при режимі роздільності; в разі ж розірвання шлюбу все майно об'єднується і ділиться між ними в рівних частках.

IV. Висновки

У законодавстві зарубіжних країн регулювання питань власності подружжя здійснюється на легальній (законній) або договірній підставах.

Легальний режим майна диференціюється на:

- роздільності: Великобританія, Німеччина, більшість штатів США;

– спільності: Угорщина, Франція, Італія, Польща, Хорватія, Чехія, Швейцарія тощо.

Договірний режим базується на укладанні контракту, в якому враховуються принципи подружнього життя та зобов'язання подружжя.

Цивільно-правове законодавство більшості країн передбачає загальні, виключні та переважні принципи договірної режими.

Сторони шляхом укладання шлюбного договору можуть обрати правовий режим, якому будуть підпорядковуватися майнові відносини. Серед його варіантів:

- спільність всієї власності подружжя;
- спільність власності, що придбана після укладання шлюбу;
- визначення різних прав подружжя в спільному майні.

Законодавство деяких держав (Австрія, Швейцарія) на перший план висуває договірний режим, Закон регулює майнові відносини подружжя у разі відсутності шлюбного договору.

Список використаної літератури

1. Шимон С. І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн / С. І. Шимон. – Київ : КНЕУ, 2004. – 242 с.
2. Brian Bix, Bargaining in the Shadow of Love: The Enforcement of Premarital Agreement and How We Think About Marriage, 40 Wm.& Mary L. Rev. 145 (1998) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://scholarship.law.wm.edu/wmlr/vol40/iss1/4>.
3. California Family Code [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.leginfo.ca.gov/.html/fam_table_of_contents.html.
4. Prenuptial agreements 'should be legally binding in divorce cases' [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.theguardian.com/money/2014/feb/27/prenuptial-agreements-legally-binding-divorce-law-commission>.
5. UK Family Law Act [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/fla1975114/s90c.html.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2015.

Семенюк И. С. Регулирование имущественных отношений между супругами по законодательству зарубежных стран

В статье исследуется комплекс проблем теоретического и практического характера, связанных установлением договорного или легального режима имущества супругов. В частности, характеризуется брачный контракт, практика его применения.

Ключевые слова: семейное право, зарубежные страны, супруги, брачный контракт.

Semenyuk I. Regulation of Property Relations Between Spouses on the Law of Foreign Countries

The article investigates a number of theoretical and practical problems aimed at the establishment of contractual or legal regime of marital property. Particularly, the premarital agreement, practice of its application is characterized.

A prenuptial agreement, antenuptial agreement, or premarital agreement, commonly abbreviated to prenu or prenupt, is a contract entered into prior to marriage, civil union or any other agreement prior to the main agreement by the people intending to marry or contract with each other.

The content of a prenuptial agreement can vary widely, but commonly includes provisions for division of property and spousal support in the event of divorce or breakup of marriage.

They may also include terms for the forfeiture of assets as a result of divorce on the grounds of adultery; further conditions of guardianship may be included as well. It should not be confused with the historic marriage settlement which was concerned not primarily with the effects of divorce but with the establishment and maintaining of dynastic families.

In some countries, including Belgium and the Netherlands, the prenuptial agreement not only provides for the event of a divorce, but also to protect some property during the marriage, for instance in case of a bankruptcy.

Many countries, including Canada, France, Italy, and Germany, have matrimonial regimes, in addition to, or some cases, in lieu of prenuptial agreements.

Key words: family law, foreign countries, spouses, premarital agreement.